

És de clivellades que parla Fabra

NOÈLIA SÁNCHEZ CANDELA¹
Universitat Autònoma de Barcelona

1. LES CONSTRUCCIONS CLIVELLADES I PSEUDOCLIVELLADES: DEFINICIÓ

Les construccions de clivellament són aquelles que va fer cèlebres el poeta J. V. Foix al vers «És quan dormo que hi veig clar». Són construccions que serveixen per a «focalitzar un element d'una oració»² (Solà, 2008, p. 2540) i estan presents no només en el conjunt de les llengües romàniques, sinó també en diverses llengües del món tipològicament molt diferents, com l'anglès, l'amazic, el japonès o l'àrab, entre moltes altres, però sempre presenten propietats formals i funcionals que, en gran manera, se superposen.

El català presenta dos tipus principals de construccions de clivellament: les clivellades (1) i les pseudoclivellades (2), i aquestes darreres poden presentar, encara, tres subtipus, depenent de l'ordre en què apareixen els diferents elements que les formen:

És quan dormo [que hi veig clar] / Sou vosaltres [que ho dieu].

(2) a. És quan dormo [quan hi veig clar] / Sou vosaltres [qui ho dieu].

b. [Quan hi veig clar] és quan dormo / [Qui ho dieu] sou vosaltres.

c. Quan dormo és [quan hi veig clar] / Vosaltres sou [qui ho dieu].

1. Agraïsc el suport del Centre de Lingüística Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona, del projecte de «Lingüística Teòrica» 2009SGR 1079 de la Generalitat de Catalunya i del subprojecte FFI2011-29440-C03-03 del Ministeri d'Economia i Competitivitat, així com del Programa FPU2010 del Ministeri d'Educació.

2. La focalització, en termes generals, és el recurs que fan servir els parlants per a seleccionar un element del discurs al qual volen donar rellevància informativa i assenyalar-lo mitjançant una prominència prosòdica més intensa, o fent servir estratègies morfosintàctiques com l'alteració de l'ordre neutre dels constituents o l'ús de partícules focals en forma de mots o morfemes lligats.

Totes aquestes construccions són formades per tres constituents principals: un verb copulatiu, un component clivellat (focalitzat) i un component oracional. La principal diferència entre les construccions d'(1) i de (2) és que les primeres presenten l'element invariable *que* introduint el component oracional, independentment de la funció sintàctica de l'element clivellat i, en canvi, les de (2) presenten un relatiu que variarà depenent de la funció sintàctica de l'element clivellat.³

Jespersen (1924) fou el primer que assajà una classificació d'aquestes construccions en anglès, dividint-les en dos tipus: *Cleft* i *Pseudo-cleft sentences*, etiquetes que continuen encara vigents (amb excepcions puntuals). En català, un dels estudis més recents i més detallats sobre les construccions de clivellament és el de Solà (2008) a la *Gramàtica del català contemporani*. Solà (2008), en l'apartat dedicat a les clivellades i les pseudoclivellades, sorprenentment, inclou una secció final que titula «Genuïnitat de la construcció». Aquest punt concret i el seu contingut són la motivació principal d'aquesta comunicació.

Solà (2008, p. 2547) inicia aquest apartat sobre la genuïnitat de les nostres construccions al·ludint a Fabra, i diu que «potser només es va referir a aquesta mena de construccions dins la *Gramàtica francesa* (1919: 144-145)». I després afegeix que «aquest tractament del fenomen [el de Fabra], si s'interpreta precipitadament, potser explica que s'escampés l'opinió que en català la construcció era un gal·licisme, com encara afirmen Ruaix i Lacreu i repeteix (i aplica) més d'un corrector». Solà (2008, p. 2547) sentència la qüestió afirmant que «aquesta opinió avui és insostenible, a la vista de l'allau de bibliografia existent» i que la seua intuïció tampoc no l'accepta.

Efectivament, Lacreu i Ruaix les consideren, respectivament, «afectades» l'un, i «estranyes» i «recarregades» l'altre. Lacreu (1990, p. 176) afirma que es fan servir en «registres literaris [...] i en l'ús espontani, aquestes construccions resulten *afectades*. Per això, [...] semblen preferibles altres solucions». Ruaix (1995, p. 114-117) manté que l'estructura de les clivellades «és típica (no exclusiva) del francès, i que en altres llengües romàniques (català, castellà, italià...) *preferim* altres solucions», perquè són construccions que «ens sonen, en general, *estranyes* (pel que fa a la genuïnitat) i *recarregades* (pel que fa a l'estil)».⁴

Solà (2008) apunta, doncs, que el tractament que Fabra dóna a les construccions de clivellament motivà (o pogué motivar) les opinions de gramàtics i correctors posteriors que consideren les clivellades un gal·licisme. Aquesta afirmació ens ha suscitat un seguit d'interrogants que tractarem de respondre al llarg de la

3. No ens detindrem aquí a considerar si el tipus (2a) s'ha d'agrupar amb (1) o, com hem fet, amb els de (2b) i (2c).

4. La cursiva és nostra.

comunicació: què va dir Fabra exactament sobre les construccions de clivellament?, què motivà el tractament que en féu?, i fins a quin punt les seues declaracions van condicionar les opinions de gramàtics posteriors?

2. CLIVELLADES I PSEUDOCIVELLADES EN L'OBRA DE FABRA

Efectivament, Fabra només parla de les nostres construccions a la *Gramàtica francesa* de 1919 (d'ara endavant, GF) i «encara interpretant el fenomen d'una manera poc clara» (Pérez Saldanya, Rigau i Solà, 2009). Les defineix com a recursos per «posar en relleu» un component oracional, i n'admet l'existència en català, però també reconeix que en francès són molt més habituals i tradueix un feix d'exemples de clivellades franceses per oracions declaratives neutres en català posant entre parèntesis l'equivalent clivellada catalana: «*C'est de vous que nous parlons. Parlem de vós* (literalment: És de vós que parlem)» (Fabra, 1919, p. 144-145). A més, Fabra es refereix a les nostres construccions quan tracta el demostratiu neutre francès *ce*, «sense que hi hagi cap referència al valor sintàctic de [...] les clivellades» (Garcia Castanyer, 2006).⁵

Davant d'aquesta opacitat de Fabra i de la fama de «gal·licisme» al·ludida per gramàtics com Ruaix (1995, p. 114-117), serà interessant fer un repàs general a les gramàtiques romàniques i comprovar què han dit de les nostres construccions.

3. CLIVELLADES I PSEUDOCIVELLADES A LES GRAMÀTIQUES ROMÀNiques

3.1. *Les gramàtiques del català*

En català, com hem vist, tenim gramàtics que qüestionen la genuïtat de les clivellades (Ruaix, 1995), però també en tenim fermes defensors (Solà, 1999 i 2008).

Sembla que el primer gramàtic català que al·ludí a les nostres estructures fou el menorquí Antoni Febre i Cardona (1761-1841), que les anomenà un «Idiotisme ô una Construcció pròpia â la nóstra llengua». Al gramàtic menorquí, però, al contrari del que opinen Ruaix o Lacreu, no li agradaven les formes amb relatiu, que considerava redundants. Per tant, segons ell, tindriem «És a vós {*que* / **a qui*} jo vull parlar» (Ginebra, 1996, p. 148-149).

5. Recordem, això sí, que el nostre gramàtic no podia fer servir els termes *clivellada* o *pseudoclivellada* perquè, com hem esmentat anteriorment, aquestes denominacions foren proposades per Jespersen l'any 1924 i la GF fabriana és del 1919.

De fet, tot i que es tracta de construccions poc freqüents en els textos medievals, és possible trobar algun exemple, tant de pseudoclivellades com de clivellades, en textos catalans des del segle XIII: «Qui és *que* no sàpia que Crist vos aya enseiyada la art de fer encantamens!» (*Vides de sants rosselloneses*, p. 170, l.15).

3.2. *Les gramàtiques de l'espanyol*

En espanyol, la distribució dialectal dels diferents tipus de construccions de clivellament és bastant irregular. Mentre que l'espanyol peninsular només presenta construccions pseudoclivellades, l'espanyol americà té, a més de les equivalents pseudoclivellades (2) i clivellades (1) que hem presentat al principi per al català, un subtipus més de clivellada: «Juan fue *que* llegó tarde».

Així, mentre que les pseudoclivellades, presents a tots els dialectes de l'espanyol, són considerades genuïnes, les clivellades pròpiament dites (amb *que*), presents només a l'espanyol americà, han estat tradicionalment condemnades pels gramàtics, considerades un francesisme i denominades, de fet, «copulativas de *que* galicado» (RAE, 2009).

A la *Gramática descriptiva de la lengua española*, Moreno Cabrera (1999, p. 4281) dóna compte de la controvèrsia que les clivellades han suscitat històricament en la lingüística espanyola i al·lega que es tracta d'una construcció que «está extendida por toda Hispanoamérica y que en modo alguno puede considerarse como representativa de un fenómeno marginal o residual». Tanmateix, a la mateixa *Gramática* Gómez Torrego (1999) defineix les clivellades com «la construcción llamada “*que* galicado”, por ser de influencia francesa».

Pel que fa a la tradició gramatical, Andrés Bello (1847, apèndix II, § 812) titllà les clivellades de «construcciones anómalas» i de «crudos galicismos con que se saborean algunos escritores suramericanos». El primer a denominar-les «construcciones de “*que* galicado”» fou Rufino José Cuervo. Amb tot, com el mateix Cuervo admet, podem trobar exemples de construccions clivellades (amb *que*) en textos de la tradició literària espanyola: «Por vos es *que* yo he sufrido el oprobio, y que la confusión ha cubierto mi rostro» (F. de Quevedo, *Vida devota*, part III, cap. VIII, extret de Cuervo, 1881 [1867-1872], p. 499-500).⁶

6. Alguns estudis de corpus recents com el de Dufter (2008) evidencien l'existència de clivellades i pseudoclivellades en espanyol ja des del segle XIII en obres com la *General estoria* d'Alfons X o la *La gran conquista de ultramar*.

3.3. *Les gramàtiques de l'italià*

La presència de les clivellades en italià fou considerada també una influència francesa pels gramàtics puristes del segle XVIII. A finals del XIX, però, gramàtics com Raffaello Fornaciari, basant-se en la recerca en textos de la tradició literària italiana, canviaren positivament de parer respecte de la genuïtat de les clivellades en italià, això sí amb excepcions: només el clivellament del subjecte i d'elements temporals i locatius es considerava genuí, perquè apareixia en textos antics.

Fornaciari, concretament, analitza les nostres estructures com a recursos per a posar en relleu només «il *soggetto* della proposizione» i puntualitza que aquesta construcció «è lecito» també amb «il rinforzamento con qualche *avverbio di tempo*» i amb «gli avverbi relativi *quando, dove*». Com a francesisme considera, en canvi, les clivellades amb focalització d'elements diferents al subjecte o als adverbis de temps i de lloc (vegeu D'Achille, Proietti i Viviani, 2005, p. 269).

Efectivament, podem trobar clivellades amb focalització de subjecte i d'elements temporals i locatius ja des del segle XIII, en versos de l'*Scuola poetica siciliana*: «Vostro amor'è che mi tene in disi[r]o» (Pier della Vigna, *Rime*, «Amore, in cui disio ed ò speranza»).

3.4. *Les gramàtiques del francès*

Les principals gramàtiques franceses de finals del segle XIX, és a dir, les que Fabra tenia més a l'abast quan redactà la seua GF, fan un tractament de les clivellades i de les pseudoclivellades molt semblant al que ens ofereix el gramàtic català. La *Grammaire française* de Brachet i Dussouchet (1888, p. 340-341) no tracta directament el fenomen; quan s'ocupa del demostratiu neutre *ce* evidencia que aquest sovint acompanya el verb *être* per «*mettre en relief*» un constituent oracional i posa alguns exemples de construccions clivellades. En el punt següent, on encara s'ocupa de la relació entre *ce* i *être*, destaca que aquest pronom es relaciona amb un bon nombre de gallicismes, i aquí posa exemples de les interrogatives clivellades del francès.

La gramàtica de Darmesteter (1897) que, a més, sabem que va servir de model a Fabra per a la GF (vegeu Garcia Castanyer, 2006) fa un tractament del fenomen semblant al de Brachet i Dussouchet (1888). I Fabra, en general, fa una distribució de la part de morfosintaxi de la GF anàloga a la de Darmesteter (1897); de fet, molts dels exemples que fa servir el gramàtic català són presos de l'obra del francès. Darmesteter (1897), com farà Fabra a la GF, parla de les nostres construccions en l'apartat que dedica al demostratiu neutre *ce*, definint-les com a recursos «pour mettre en relief un des termes d'une proposition principale en transformant cette dernière en relative» (Darmesteter, 1897, p. 71/4).

4. LES CLIVELLADES COM A GALLICISME

En resum, mentre que les construccions pseudoclivellades són considerades genuïnes i acceptades pràcticament per totes les gramàtiques romàniques (amb excepcions puntuals com Febrer i Cardona), les clivellades pròpiament dites han rebut valoracions desiguals per part dels gramàtics. En general, hi ha una tendència des del segle XVIII a considerar les clivellades un gallicisme. Però si, com hem vist, clivellades i pseudoclivellades són construccions presents a tot el territori romànic i podem trobar-ne exemples des dels segles XIII-XIV, què pogué motivar i difondre l'opinió que aquestes construccions són pròpies només del francès?:

Com el mateix Fabra apunta a la GF, el francès, efectivament, recorre a les construccions de clivellament amb més freqüència que la resta de llengües romàniques.

A més, les gramàtiques franceses són les primeres que les descriuen (*Grammaire générale et raisonnée de Port Royal* d'Arnauld i Lancelot, 1660) i també sembla que són les primeres a considerar-les un «gallicisme», almenys pel que fa a les clivellades interrogatives (vegeu D'Achille, Proietti i Viviani, 2005).

Què fa, en definitiva, que afirmem que el francès recorre a les clivellades «molt més que el català» (Fabra, 1919, p. 144) i que la resta de llengües romàniques?

5. LA FOCALITZACIÓ EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

Totes les llengües del món tenen recursos gramaticals per a codificar l'estructura informativa: algunes llengües marquen l'estructura informativa prosòdicament; d'altres morfològicament, amb l'adjunció de morfemes específics, i d'altres ho fan mitjançant la sintaxi.

En general, les llengües romàniques presenten una organització de l'estructura informativa semblant: el focus informatiu⁷ apareix sempre al final de l'oració, el focus contrastiu⁸ es marca amb una entonació emfàtica, el tòpic oracional es marca amb una dislocació a les perifèries esquerra o dreta, hi ha estructures sin-

7. El terme *focus informatiu* «s'usa per a designar aquell element que constitueix la part informativa de l'oració», és a dir, aquella informació nova que es posa en relleu en l'enunciat. També s'ha definit com la part no pressuposada de l'oració o la informació que el parlant aporta a l'oient o que creu que l'oient no comparteix (Zubizarreta, 1998). En situacions no marcades el focus informatiu de l'oració en català se situa al final de l'oració i rep l'accent d'enunciat.

8. El *focus contrastiu*, en canvi, expressa contrast, oposició o identificació d'un dels constituents oracionals respecte d'un altre subgrup conceptual present o implícit en el discurs; és el recurs que fa servir el parlant per a contrastar o oposar-se a una afirmació de l'oient que creu errònia o imprecisa.

tàctiques específiques per a l'expressió del focus (com les construccions de clivellament), etc. Amb tot, hi ha alguns aspectes concrets que diferencien unes llengües romàniques de les altres.

Dins el conjunt de la Romània, el francès és la llengua que presenta un ús més freqüent de clivellades i pseudoclivellades. De fet, en francès les nostres construccions són el principal recurs sintàctic de focalització. En canvi, en català, en castellà o en italià, les construccions de clivellament (3) i la focalització prosòdica *in situ* (4), també present en francès, conviuen amb altres recursos sintàctics de marcadó de focus més econòmics i productius, com la focalització en la perifèria esquerra (o *focus fronting*) (5):⁹

(3) És *un somni* que tinc (i no son).

(4) Tinc *un somni* (i no son).

(5) *Un somni*, tinc (i no son).

Les clivellades i pseudoclivellades en català, italià o espanyol es reserven per a expressar focus emfàtic, contrastiu o identificatiu, és a dir, les opcions de focus més marcades i, en cap cas, expressen focus informatiu. En francès, en canvi, una construcció de clivellament seria una resposta vàlida a una pregunta com «Qui ha vingut?» o «On vas?», opció que no és reeixida en les altres llengües.

En les llengües romàniques, la posició de subjecte preverbal està reservada únicament per a material temàtic. Quan tota la unitat oracional és completament informativa (com a resposta a una pregunta com «Què ha passat?») i, per tant, el subjecte preverbal conté material focal, o com a resposta a una pregunta pel subjecte («Què s'ha espatllat?») (6), l'anglès, per exemple, pot recórrer a la inversió de l'estructura prosòdica¹⁰ (6a); en canvi, com que les llengües romàniques són d'accent fix, han de fer servir mecanismes sintàctics per a evitar la coincidència de material focal en posició de subjecte preverbal. Així, català, italià o espanyol solucionen aquesta restricció mitjançant la inversió subjecte-verb (6c-e); el francès, que té una estructura sintàctica més rígida, recorre al clivellament:

(6)¹¹ Context: Què ha passat?

a. *My car* broke down.

b. *J'ai ma voiture* qui est en panne./ *C'est ma voiture* qui est en panne

9. Assenyalem amb cursiva aquell element sobre el qual recau l'accent principal de l'oració.

10. En anglès, com en les llengües romàniques, en una oració neutra (que segueix la partició subjecte-tema / predicat-remà), l'accent principal i la prominència prosòdica més important recauen sobre el darrer element de l'oració. En canvi, quan tota l'oració és remàtica o quan focalitza el subjecte, l'anglès inverteix l'estructura prosòdica, assenyalant, mitjançant més prominència, el subjecte-focus.

11. Exemples adaptats dels treballs de Lambrecht (1994 i 2001).

- c. Mi si é rotta la *macchina*.
- d. Se me ha roto el *coche*.
- e. Se m'ha espatllat el *cotxe*.

Per tant, mentre que el català, l'italià o l'espanyol compten amb recursos sintàctics de focalització emfàtica o contrastiva alternatius al clivellament, com el *focus fronting* i, en el cas de focalització informativa de subjecte, fan servir la inversió subjecte-verb, el francès, sintàcticament, en ambdós casos, ha de recórrer al clivellament.

6. CONCLUSIONS

Certament, el tractament que dona Fabra a les construccions de clivellament en la seua obra és, com a mínim, «intrigant», no només perquè no s'hi refereix enlloc excepte a la *Gramàtica francesa* (1919), sinó perquè deixa obertes moltes qüestions: diu que el català pot recórrer a aquesta construcció però que el francès ho fa amb molta més freqüència i després tradueix les clivellades del francès per declaratives neutres en català (amb l'equivalent clivellada catalana entre parèntesis).

Tanmateix, en comparació amb les opinions d'altres gramàtics europeus, que condemnaven obertament l'ús de les clivellades, Fabra, simplement, no es posicionà. No podem afirmar, doncs, que les opinions d'alguns gramàtics catalans posteriors, que consideren les clivellades una influència del francès, estiguen fonamentades en les declaracions de Fabra, sinó que més aviat hem de situar aquestes opinions en un context romànic més general.

Fabra era un «home prudent» (Solà, 1987, p. 225) i, si coneixia l'existència de les construccions de clivellament, no significa que se sentira amb la seguretat i els coneixements suficients per a parlar-ne i, menys encara, per a oferir una visió normativa del fenomen. De fet, l'anàlisi d'aquestes construccions actualment encara genera controvèrsia (vegeu Frascarelli, 2010, per exemple). Si el va descriure, precisament, a la *Gramàtica francesa* (1919), degué ser perquè era una obra que no el comprometia gaire, ja que no es tractava d'una obra normativa del català. A més, les fonts que prengué com a referència a l'hora de redactar la part morfosintàctica d'aquesta obra, simplement, ja en parlaven (vegeu Darmesteter, 1897, p. 71/4). Aquest és també el motiu pel qual s'hi refereix a les nostres construccions quan tracta el demostratiu neutre francès *ce*: així ho feien les gramàtiques franceses.

Tanmateix, com a bon lingüista devia saber que el català tenia una construcció homònima a la francesa; per això parla en primera persona del plural quan diu que «per posar en relleu un dels termes d'una proposició podem fer servir [...]»,

però també devia percebre que les dues llengües no es comportaven de la mateixa manera en l'ús d'aquestes construccions i que, certament, «el francès hi recorre molt més que el català» (Fabra, 1919, p. 144-145). El nostre gramàtic era un bon coneixedor de la llengua francesa i possiblement va fer que s'adonara que el clivellament era una estratègia molt més productiva en francès i que apreciara que el francès fa servir construccions clivellades i pseudoclivellades en contextos discursius diferents del català. Com hem vist, mentre que altres llengües romàniques com el català, l'espanyol o l'italià compten amb mecanismes sintàctics alternatius al clivellament per a marcar focus, el francès ha de recórrer, bàsicament, a les nostres construccions. A més, clivellades i pseudoclivellades en català són construccions més marcades que en francès; expressen, únicament, focus emfàtic, contrastiu o identificatiu, és a dir, les opcions de focus més marcades. En francès, en canvi, les construccions de clivellament poden expressar, també, focus oracional informatiu, és a dir, en francès una clivellada seria una resposta vàlida a una pregunta com «Qui ha vingut?», opció que no és vàlida en català. Aquesta diferència podria explicar que, en una situació lliure de context, com als exemples, Fabra decidira traduir les clivellades franceses per declaratives neutres en català (això sí, afegint la clivellada catalana corresponent entre parèntesis).

Tal com afirma Solà (1987, p. 225), el nostre gramàtic «a més a més de prudent (quan no veia clara una cosa no en parlava, i quan s'havia equivocat no hi insistia o rectificava), era prou fi en lingüística, no en va tornar a parlar mai més, que jo sàpiga; i estic segur que si hagués estat conscient de l'amplitud, l'arrelament, la coherència del fenomen en català i del fet que el comparteixen tantíssimes llengües, hauria rectificat».

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BELLO, Andrés (1847). *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos*. Santiago de Xile: Imprenta del Progreso.
- BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dir.) (1999). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa.
- BRACHET, Auguste; DUSSOUCHET, Jean-Jacques (1888). *Grammaire française*. París: Hachette.
- CUERVO, Rufino José (1881 [1867-1872]). *Apuntaciones críticas sobre el lenguaje bogotano*. Bogotá: Imprenta de Medardo Rivas.
- D'ACHILLE, Paolo; PROIETTI, Domenico; VIVIANI, Andrea (2005). «La frase scissa in italiano: aspetti e problemi». A: KORZEN, Iorn; D'ACHILLE, Paolo (ed.). *Tipologia linguistica e società*. Florència: Cessati, p. 249-279.
- DARMESTER, Arsène (1897). *Cours de grammaire historique de la langue française*. París: Delegrave.

- DUFTER, Andreas (2008). «Evolución pragmática de las oraciones hendidas en español: el papel de los usos no focalizadores». A: COMPANY, Concepción; MORENO DEL ALBA, José G. (coord.). *Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española: Mérida (Yucatán)*. Vol. 2. Madrid: Asociación de Historia de la Lengua Española: Arco/Libros, p. 1763-1780.
- FABRA, Pompeu (1919). *Gramàtica francesa*. Barcelona: Catalana.
- FRASCARELLI, Mara (2010). «Narrow focus, clefting and predicate inversion». *Lingua*, vol. 120, núm. 9 (setembre), p. 2121-2147.
- GARCIA CASTANYER, Maria Teresa (2006). «Introducció a la Gramàtica francesa de Pompeu Fabra». A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 3: *Articles erudits; Gramàtiques francesa i anglesa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GINEBRA, Jordi (1996). *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis.
- GÓMEZ TORREGO, Leonardo (1999). «La variación en las subordinadas sustantivas: dequeísmo y queísmo». A: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dir.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, p. 2105-2148.
- JESPERSEN, Otto (1924). *The philosophy of grammar*. Londres: Allen & Unwin.
- LACREU, Josep (1990). *Manual d'ús de l'estàndard oral*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- LAMBRECHT, Knud (1994). *Information structure and sentence form*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2001). «A framework for the analysis of cleft constructions». *Linguistics*, núm. 39, p. 463-516.
- MORENO CABRERA, Juan Carlos (1999). «Las funciones informativas: las perífrasis de relativo y otras construcciones perifrásticas». A: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dir.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, p. 4245-4302.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel; RIGAU, Gemma; SOLÀ, Joan (2009). «Estudi introductor a la Gramàtica 1918/1933 de Pompeu Fabra». A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 6: *Gramàtiques de 1918/1933, 1956, 1946; traduccions de teatre*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2009). *Nueva gramática de la lengua española*. Vol. II. Madrid: Espasa Calpe, p. 2963-3034.
- RUAIX, Josep (1995). *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui/2*. Barcelona: Moia.
- SOLÀ, Joan (1987). *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- (1999). *Parlem-ne: Converses lingüístiques*. Barcelona: Proa.
- (2008). «Les subordinades de relatiu». A: SOLÀ, Joan; LLORET, Maria Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, p. 2455-2569.
- Vides de sants rosselloneses* (1977). Ed. a cura de Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- ZUBIZARRETA, María Luisa (1998). *Prosody, focus, and word order*. Cambridge: The MIT Press. (Linguistic Inquiry Monographs; 33)